

LÄRAR- HANDLEDNING

Fatta lagen!
av Dona Hariri

Rekommenderas för gymnasiet
En handledning av Lina Stoltz

DONA HARIRI
FATTA
LAGEN!

FRÅN HATBROTT
TILL SNATTERI
OCH SVARTJOBB

BOKEN

Många, särskilt unga, känner inte till sina rättigheter. Och de är inte medvetna om sina skyldigheter. *Fatta lagen!* är boken som gör lagen tillgänglig för alla. Juridik anses ofta svårt och krångligt, men här förklaras saker på ett sätt som alla kan förstå. Med hjälp av den här boken får du veta vad som gäller när – eller helst innan – du hamnar i en rättssituation. Områden som beskrivs är framför allt sådana som unga människor berörs av.

FÖRFATTAREN

Dona Hariri (f. 1988) är en svensk jurist, människorättsaktivist, programledare och föreläsare. Hon brinner för att tillgängliggöra juridik och använder juridiken som ett verktyg för inkludering, jämlikhet och jämställdhet.

TERMINOLOGI

ORD SOM FÖREKOMMER I FLERA KAPITEL

brottsrubricering, uppsåt, förundersökning, praxis, integritet, målsägande, målsägandebiträde, teknisk bevisning, skäligen misstänkt, målsägande, tilltalad, utom rimligt tvivel

ORD GÄLLANDE PÅFÖLJDER

straffskala, ringa, normalgrad, grovt, böter, fängelse, belastningsregister, prick i registret, misstankeregister, strafföreläggande

HANDLEDNINGENS UPPLÄGG

Handledningen är utformad för att man antingen ska kunna läsa boken från pärm till pärm eller de kapitel man är särskilt intresserad av.

För varje kapitel finns uppgifter och övningar under fyra rubriker:

- **ORDKUNSKAP**
- **KALLA FAKTA**
- **DISKUTERA**
- **TA REDA PÅ**

GYMNASIETS LÄROPLANER

Läroplanerna är utformade med hänsyn till gymnasieskolans läroplan och har förutom fokus på samhällsfrågor och demokratiska rättigheter och skyldigheter även en del uppgifter som fungerar ämnesövergripande. Eleverna får utöver rena faktakunskaper möjlighet att tänka kritiskt, att granska information och att reflektera utifrån sina egna erfarenheter. Handledningen innehåller både enskilda uppgifter och diskussionsfrågor.

FÖRSKINGRING

ORDKUNSKAP

budget, egendom, muntligt avtal, besittning, förbrytare

KALLA FAKTA

Förklara *förskingring* med en mening.

Vad är skillnaden mellan stöld och förskingring?

Hur kan det påverka din framtid att hamna i belastningsregistret eller hos kronofogden?

DISKUTERA

Hur mycket pengar ska det röra sig om för att du skulle polisanmäla någon som förskingrat dina pengar?

Varför är just förskingring ett brott som begås av fler kvinnor jämfört med andra brott?

TA REDA PÅ

Vad är riskerna med den typen av lån? Hur skiljer sig dessa från andra typer av privatlån, från t.ex. bank. Känner du någon som tagit sms-lån? Varför är det många unga som tar just sms-lån?

SKADEGÖRELSE

ORDKUNSKAP

offentligheten, vara till men

KALLA FAKTA

När räknas graffiti som skadegörelse?

Kan man slippa straff om man var påverkad av alkohol eller droger när man begick ett brott?

DISKUTERA

Hur ofta ser ni skadegörelse i ert område? Vilken typ av skadegörelse brukar det vara?

Kan skadegörelse vara ett okej sätt att få ut sin frustration om man t.ex. är arg på samhället, eftersom det inte direkt skadar någon människa?

TA REDA PÅ

Vad kostar klottersanering i din egen kommun eller i en storstad som Stockholm varje år?

STÖLD OCH RÅN

ORDKUNSKAP

konkurs, oaktsamhet, häleri

KALLA FAKTA

Förklara skillnaden mellan stöld och egenmäktigt förfarande.

Vilka krav måste uppfyllas för att ett envarsgripande ska vara tillåtet?

Vilket brott riskerar du att begå om dessa krav inte är uppfyllda?

Vilket är det lägsta straffet om man döms för rån?

Kan man dömas för rån även om man inte hade ett vapen och det man stal var värt lite pengar?

DISKUTERA

Vad tror du att du skulle göra om du råkade se ett barn eller en yngre ungdom försöka snatta i en butik?

Stämmer det att det inte gör så stor ekonomisk skada om man rånar en bank eftersom pengarna är försäkrade? Ersätts de stulna pengarna genom att nya trycks upp?

TA REDA PÅ

Hur vanligt är det med cykelstölder i Sverige? Var stjäls det mest cyklar? Hur många cykelstölder klaras upp? Använd gärna Brottsförebyggande rådets statistik.

INBROTT

ORDKUNSKAP

integritetskränkande

KALLA FAKTA

Vad kan man dömas för om man begår det som brukar kallas inbrott?

Vad avgör om ett hemfridsbrott ska räknas som grovt?

Kan man begå olaga intrång i en bostad?

DISKUTERA

Gör ni något särskilt hemma hos er för att skydda er från inbrott?

Vad i så fall?

TA REDA PÅ

Vilket är det vanligaste stöldgodset? Vad är det tjuvarna helst är ute efter?

SMITNING

ORDKUNSKAP

förpliktigad, vittnesplikt

KALLA FAKTA

Vad ska du göra om du kört in i en parkerad bil och en lykta krossats?

Tappar man alltid körkortet om man blir dömd för smitning?

DISKUTERA

Blåljuspersonal vittnar om att folk betar sig illa vid olycksplatser; fotar, filmar och är i vägen. Varför gör folk så? Vad tycker du är okej att fota och filma i sådana situationer? Vad skulle du själv göra om du ser att det pågår ett räddningsarbete vid en trafikolycka, drunkningstillbud eller liknande?

TA REDA PÅ

Ringer du 112 eller 11414 om ett djur blivit påkört?

IDENTITETSSTÖLD

ORDKUNSKAP

skimning, transaktioner, obehörig, olägenhet, urkund, bedrägeri, bestrida

KALLA FAKTA

Vad gör du, och i vilken ordning, om du ser konstiga uttag på ditt bankkonto?

Vilka är dina skyldigheter om du ska kunna få tillbaka pengar om någon kapat dig?

Vad är största risken med att använda någon annans leg eller förfalska någons namnteckning?

Hur ska du hantera en falsk faktura?

DISKUTERA

Hur hanterar du dina personuppgifter på nätet? Ofta krävs det att man uppger dessa, det är nästan omöjligt att undvika det helt? Hur ska man veta när det är mer eller mindre säkert?

TA REDA PÅ

Vad ska du göra om din bank ringer upp dig och säger att de upptäckt bedrägeriförsök mot dig?

KONSUMENTRÄTT

ORDKUNSKAP

öppet köp, bytesrätt, tillgodokvitto, ångerrätt, reklamation, ångerfrist, häva, garanti, bestrida, konkurs

KALLA FAKTA

Vilken typ av köp har man det enligt lag rätt att ångra och få pengarna tillbaka?

Vad är det för skillnad på öppet köp och bytesrätt?

Ge exempel på tre typer av köp där ångerrätt inte gäller.

Vad krävs för att du ska få reklamera något du köpt?

Är garanti lagstadgat?

Kan du slippa påminnelseavgift genom att hävda att en faktura kommit bort i posten?

DISKUTERA

Är det okej att köpa till exempel ett klädesplagg och använda det utan att ta bort alla lappar, och sedan lämna tillbaka det om det knappt märks att det är använt? (Förutsatt att du har öppet köp, bytesrätt eller ångerrätt.)

TA REDA PÅ

Varför är det en fördel att betala med kort om du har svårt att hålla ordning på och spara dina kvitton?

FASTIGHETSÄTT

ORDKUNSKAP

hyresrätt, bostadsrätt, hyresvärd, bostadsrättsförening, andel, stadgar, kontantinsats, deposition, investering, kapital

KALLA FAKTA

Vilka är de ekonomiska fördelarna med hyresrätt?

Vilka är de ekonomiska fördelarna och riskerna med bostadsrätt?

Vad krävs för att få hyra ut sin bostad i andra hand? (Oavsett om det är hyres- eller bostadsrätt.)

Vad finns det för risker med att hyra bostad svart?

DISKUTERA

Vad finns det för risker, både som hyresvärd och hyresgäst, om man inte har ett avtal enligt den modell som föreslås i boken?

Som det står i boken är bostadsmarknaden till viss del diskriminerande; det kan vara svårt för t.ex. unga utan fast inkomst och kontaktnät att få tag i bostad. Samtidigt råder boken den som har en lägenhet att hyra ut att se till att hyresgästen är bra och har stabil ekonomi. Hur kan du själv påverka dina möjligheter att räknas som en bra hyresgäst.

TA REDA PÅ

Vad menas med ”skäligen hyra” när man hyr i andra hand? Hur vet man hur hög hyra det är rimligt att betala?

MIGRATIONSRÄTT

ORDKUNSKAP

migration, tillfälligt uppehållstillstånd, permanent uppehållstillstånd, etnicitet, asyl, kvot, myndighet, illegal, gå under jord

KALLA FAKTA

Varför svängde Sverige från permanenta uppehållstillstånd till tillfälliga?

Hur skiljer sig kvotflyktingar från andra asylsökande?

Vad innebär asylrätt?

Hur överklagar man ett utvisningsbeslut?

Kan någon med tillfälligt uppehållstillstånd ansöka om att bli svensk medborgare?

Vad menas med papperslösa personer?

DISKUTERA

”Ska vi följa lagen när den inte håller måttet?” (s.102) I vilka fall skulle du själv kunna bryta mot lagen? Hur bestämmer en enskild person att en viss lag har brister?

Vad tycker du att man behöver veta om en person innan man hjälper någon att gå under jorden? Räcker det med vad de berättar själva? Spelar det någon roll om personen i fråga har begått brott eller har alla människor oavsett rätt till skydd?

TA REDA PÅ

Hur gick det för Elin Ersson som försökte förhindra ett plan från att lyfta och hur gick det för mannen som skulle utvisas? (När du söker fakta: tänk på att kontrollera både vem som publicerat informationen och när den publicerats.)

SEXUALBROTT

ORDKUNSKAP

ofredande, koppleri, passivitet, samtycke, oaktsam, blotta sig, antasta, mörkertal

KALLA FAKTA

Vad menas med att offret befunnit sig i särskilt utsatt situation?

Vad är skillnaden mellan sexuellt övergrepp och sexuellt ofredande?

Vad är minimistrafvet för den som döms för våldtäkt?

Varför är mörkertalet stort när det gäller sexualbrott?

Måste man ha god ekonomi för att kunna få juridisk hjälp?

DISKUTERA

Varför behövdes samtyckeslagen? Varför räckte inte tidigare lagstiftning?

Varför är det viktigt att anmäla sexualbrott – eller andra brott – även om det är osäkert om någon kommer att dömas?

TA REDA PÅ

Vad är ”frozen fright”?

MISSHANDEL

ORDKUNSKAP

allmän plats, vanmakt, smittskyddslagen, allmänfarlig, straffsanktioner, straffrihet, nödvärn

KALLA FAKTA

Vad finns det för skillnad i var kvinnor respektive män utsätts för misshandel?

Förklara vad smittskyddslagen innebär.

Kan man få lägre straff om man varit berusad när man misshandlat någon?

Vad innebär nödvärn?

DISKUTERA

Vad kan det finnas för skäl till att *allmänt åtal* gäller för misshandel?
Vad kan det finnas för fördelar med att offret inte själv måste anmäla för att polisen ska utreda?

TA REDA PÅ

Vilken åldersgrupp löper störst risk att utsättas för misshandel?

POLIS – ORDNINGSVAKT – VÄKTARE

ORDKUNSKAP

befogenhet, nödvärn, husrannsakan, kroppsvisitation, kroppsbesiktning, proportionalitet, förordnande

KALLA FAKTA

När får poliser använda vapen?

Vilka ”trappa” av åtgärder ska polisen använda när någon t.ex. är bråkig?

Vad krävs för att polisen ska få göra husrannsakan?

Förklara skillnaderna mellan kroppsvisitation och kroppsbesiktning?

Vad är skillnaden mellan väktare och ordningsvakt?

DISKUTERA

Det förekommer ibland att utomstående filmar och publicerar händelser där poliser och ordningsvakter är inblandade. Brukar du dela vidare och kommentera i sociala medier? Är det viktigt om dessa filmsnuttar är sanningsenliga eller visar en felaktig bild av skeendet? Måste man veta

bakgrunden innan man reagerar eller är det alltid bra att ordningsmakten utsätts för den typen av granskning? Vad kan det få för konsekvenser för den enskilde personen som hängs ut även om de senare frias helt från alla misstankar om tjänstefel?

TA REDA PÅ

Vilken påföljd riskerar man att få om man försöker försvara sig med våld vid ingripande av ordningsvakter och poliser? Vad är straffskalan för våld mot tjänsteman?

VITTNESPLIKT OCH MENED

ORDKUNSKAP

vittnesplikt, part i målet, tystnadsplikt, vite, ed

KALLA FAKTA

Förklara hur vittnesplikten fungerar?

Vad händer om man vägrar vittna?

Förklara mened.

Vilka handlingar räknas som skyddande av brottsling?

Finns det några knep för att få lindrigare straff?

Vad är åtalsunderlåtelse? För vem gäller det oftast?

DISKUTERA

Borde anonyma vittnesmål införas i Sverige eller är det bra som det är?

TA REDA PÅ

Innan samhället fick ansvar för straffande av brottslingar hade vi i Sverige ett system av vedergällning och blodshämnd, alltså att släkten tog ut hämnd. För hur länge sedan försvann det från det svenska samhället?

NARKOTIKA OCH ALKOHOL

ORDKUNSKAP

konvention, substans, reglerad, preparat, narkotikaklassad

KALLA FAKTA

Förklara skillnaden mellan termerna droger och narkotika.

Vilka typer av brott är särskilt kopplade till berusning?

Gäller rattfylleri bara motorfordon?

Vad avgör om man döms för ringa, normalgrad eller grovt narkotikabrott?

Är det säkrare om man är flera som hanterar narkotika, så man kan skylla på varandra?

DISKUTERA

Tror många ungdomar att nätdroger är lagliga, eller att vissa är mer ofarliga för att de inte är narkotikaklassade? Vilka risker är särskilt kopplade till just nätdroger?

TA REDA PÅ

Vad finns det för hjälp att få i din kommun, både som ungdom som själv missbrukar eller som anhörig till missbrukare?

ARBETS RÄTT

ORDKUNSKAP

arbetsgivare, arbetstagare, anställningsavtal, referens, deklaration, kontrollavgifter, ob, fackförbund, kollektivavtal, MBL

KALLA FAKTA

Varför ska man undvika svartjobb? Räkna upp de risker som finns.

Varför är det bra om det finns kollektivavtal på arbetsplatsen?

Var

Vilka åldersgränser finns när det gäller arbete för ungdomar?

Vad är det för skillnad på att ”provjobba” och få en provanställning?

DISKUTERA

Inom vilka branscher är det mest vanligt med svartjobb? Varför är det vanligt att försöka locka just ungdomar att jobba svart?

TA REDA PÅ

Hur mycket kan du tjäna på sommar- och extrajobb innan du måste betala skatt på din inkomst? Hur gör du för att slippa skatta om du ligger under den gränsen?

MILJÖBROTT

ORDKUNSKAP

balk, tillsynsmyndighet, oaktsamhet, artskydd, fridlyst, allemansrätt

KALLA FAKTA

Är miljöbrott en typ av brott som kräver uppsåt?

Varför finns det ett stort mörkertal kring miljöbrott?

Vilken typ av brott är det att vittja fågelbon på ägg?

DISKUTERA

Är allemansrätten bra som den är eller borde den inskränkas för t.ex. utländska medborgare? Vissa markägare är emot kommersiell bärplockning på deras ägor, både för att andra företag tjänar pengar på deras mark men även för att det blir nedskräpning och risk för bränder p.g.a. slarv med eldning och cigaretter.

TA REDA PÅ

Läs om någon av de större svenska miljöskandalerna i modern tid.

HATBROTT

ORDKUNSKAP

etnicitet, populism, trosbekännelser, ofredande, straffskärpning, missaktning, inskränkning

KALLA FAKTA

Förklara vad hatbrott innebär och hur de döms.

Vilka tre kriterier krävs för att något ska vara hets mot folkgrupp?

DISKUTERA

Vilka erfarenheter har du av intolerans som beror på kön, etnicitet, religion o.s.v.? Vad har du personligen upplevt och hur bemötte du det?

Ger olika personer uttryck för olika typer av intolerans? (Är det skillnad mellan äldre och yngre? Är det skillnad beroende på vad man har för kulturell och etnisk bakgrund? Är det skillnad beroende på vilken socialgrupp man tillhör? O.s.v.)

TA REDA PÅ

Vilken typ av hatbrott har ökat mest de senaste tio åren. Vad innebär denna typ av brott?

OLAGA HOT

ORDKUNSKAP

affekt, förtäckt hot

KALLA FAKTA

Vad krävs för att något ska räknas som olaga hot?

Är ett förtäckt hot ett brott?

Vilket är det högsta straffet man kan få för olaga hot?

DISKUTERA

Vad skulle du göra om du blev hotad av en anhörig, t.ex. en pojk-/ flickvän, förälder, syskon? Skulle du polisanmäla eller söka hjälp någon annanstans? Var/hos vem i så fall? Varför kan det kännas svårare att anmäla en närstående än någon annan?

TA REDA PÅ

Ibland ”roar” sig skolungdomar med att bombhota skolor. Vilka brott kan man dömas för?

FÖRTAL OCH FÖROLÄMPNING

ORDKUNSKAP

ärekränkning, klandervärd, missaktning, enskilt åtal, civilkurage

KALLA FAKTA

Förklara skillnaden mellan förtal och förolämpning.

Kan man dömas endast om det man sagt är falskt och osant?

Vad innebär det är förtal och förolämpning är målsägandebrott?

DISKUTERA

Vad innebär rykte och heder? Måste man försvara sitt rykte eller räcker det med att du själv och de som står dig nära vet vem du är? Får man "räkna med" lite skitsnack? Lyssnar du på rykten eller behandlar du alla neutralt tills du lärt känna dem?

TA REDA PÅ

Som du vet betyder inte yttrandefrihet att man får säga och skriva precis vad man vill. Men hur länge har vi i Sverige haft någon form av tryckfrihet?

CIVIL OLYDNAD – DEMONSTRATIONS- FRIHET – YTTRANDEFRIHET

ORDKUNSKAP

aktivism, grundlag, regeringsformen, inskränka, ordningslagen, civilkurage

KALLA FAKTA

Vad går civil olydnad ut på?

I vilken grundlag står det om demonstrationsfrihet?

Varför måste man ha tillstånd för att demonstrera?

Vart vänder du dig för att få reda på var du får sätta upp affischer och anslag?

På vilket sätt hänger yttrandefrihet ihop med demokrati?

DISKUTERA

Vad tycker du är civilkurage? I vilka situationer kan du själv tänka dig att visa civilkurage? Varför avstår man ibland från att lägga sig i fastän man skulle vilja säga ifrån (t.ex. när någon behandlar någon annan illa)?

TA REDA PÅ

Nämna några kända personer som använt sig av civil olydnad för att åstadkomma stora förändringar i samhället. Hur gjorde de och hur lyckades de påverka?

DISKRIMINERING

ORDKUNSKAP

näringsidkare, etnicitet, särbehandla, missgynna, trakasserier, repressalier

KALLA FAKTA

Vilka är de sju diskrimineringsformerna?

Räkna upp minst fem områden i samhället som omfattas av diskrimineringslagen.

Förklara vad direkt diskriminering är.

Vad krävs för att trakasserier ska kunna räknas som diskriminering?

DISKUTERA

Har du någon gång känt dig diskriminerad på grund av din ålder? Är det rent generellt en tillgång eller en nackdel att vara ung i Sverige idag?

TA REDA PÅ

Vad står DO för och vad är DO:s uppdrag?

IMMATERIALRÄTT

ORDKUNSKAP

varumärke, patent, upphovsrätt, copyright, skydds rätt, verkshöjd, upphovsman, upphovsrättsintrång

KALLA FAKTA

Förklara begreppen varumärke och patent.

Inom vilka områden gäller upphovsrätt?

Vad innebär termen verkshöjd?

Var och vad är det olagligt att fotografera?

DISKUTERA

Är det viktigt att respektera immaterialrätt eller tjänar filmbolag och skivbolag och artister ändå så mycket pengar? Spelar det någon roll vem som är uphovsperson, om det är någon mindre känd eller storstjärna?

TA REDA PÅ

Har lärare och elever rätt att kopiera *Fatta lagen!*? Vem får kopiera och hur mycket? Hur får man i så fall använda det man kopierar?